

3.2. lecke: Az államelmélet alapjai

Ebben a leckében Arisztotelész államelméletét vizsgáljuk meg. Egyfajta paradoxonnak szokták tekinteni, hogy **Arisztotelész politikai gondolkodásának alapját a városállam (polisz) képezi**, miközben éppen az ő korában élték a poliszok a válságukat, és kezdtek nagyobb birodalmak kialakulni a Földközi tenger medencéjében. Ennek egyik első jele a macedón terjeszkedés volt: II. Philipposz, Nagy Sándor apja kiterjesztette uralmát az attikai városállamokra, Nagy Sándor pedig hatalmas birodalmat hozott létre. Arisztotelész maga is macedón származású, és négy éven át Nagy Sándor nevelője volt. Ennek ellenére Arisztotelész hű marad a görög és platóni hagyományhoz, és az ideális államot poliszként határozza meg.

A városállam meghatározása

Arisztotelész meghatározása szerint **az állam emberek társulása egy közös cél eléréseért.**

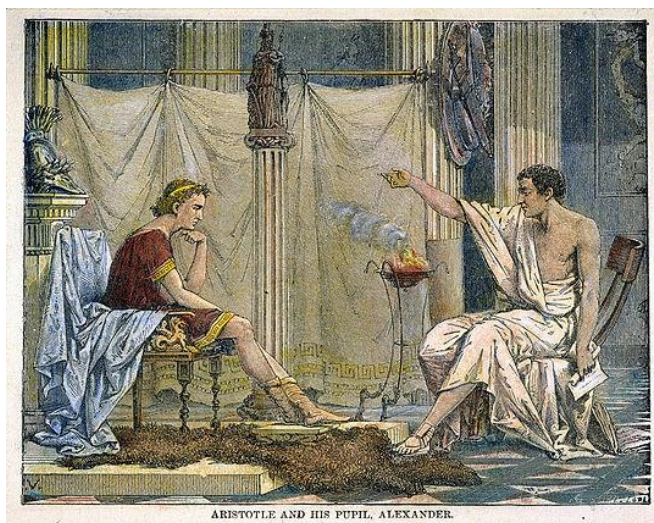
Mínt hogy minden városállamban egy bizonyos fajta közösséget ismerhetünk fel, s minden közösség nyilván valami közjó megvalósulására alakult (mert hiszen az emberek mindent a jónak látszó cél érdekében tesznek), világos, hogy noha mindezek valami jó elérésére törekszenek, a legfőbb jó elérésére elsősorban mégis az a legfelsőbbrendű közösség törekszik, amely a többit mind magában foglalja. Ez pedig az, amit városállamnak nevezünk, vagyis az állami közösségnek. (Arisztotelész: *Politika*, I, 71. oldal)

Az emberi tevékenységek és az emberi élet esetében a cél mindig jóként jelenik meg. Az emberi közösségek célja pedig még az egyes emberi törekvéseknél is magasabbrendű. A közösségek közössége az állam (polisz, városállam), céljának pedig a legfőbb jónak kell lennie.

Az állam tehát közösségek közössége. Arisztotelész alapvetően abból indul ki, hogy **az ember természeténél fogva közösségi lény**. A városállam így nem magányos egyénekből alakul ki, hanem emberi közösségekből. Az emberi közösség legelső egysége a **család**.

A közösség alapegysége: a család

A család (nagy család) görög értelmében mást jelent, mint modern értelemben. Magába foglalja a vérségi kötelékek szerint több generációban együtt élő embereket és az úgynevezett házépét, azaz a szolgákat is. Egy ilyen család

Nagy Sándor és Arisztotelész egy XIX. századi ábrázoláson

sokszor **gazdálkodási egységet** is képezett és egy udvarházban vagy faluban lakott együtt. Ezek egyesülésével alakul ki Arisztotelész szerint a **városállam**.

A görög család **patriarchális** volt, ami azt jelentette, hogy a családban mindenki a családfő alá volt rendelve: a feleség, a gyermekek, az unokák és természetesen a szolgák. A szolgák a görögöknél többnyire **rabszolgák** voltak, akik teljes mértékben az uraiktól függtek. Arisztotelész szerint a **szabadság és (rab)szolgaság a természet szerint meghatározott**. A rabszolgák „**beszélő szerszámok**”, akik **természetüknél fogva szolgaságra születtek**. Ezért nem természetellenes őket rabszolgaságban tartani.

Arisztotelész szerint tehát **az emberek természet szerint nem egyenlők**, vannak, akik szabadságra, és vannak, akik szolgaságra születtek.

A (rab)szolga természete: aki ember léte, természettől fogva nem a maga ura, hanem másnak a tulajdona, az a természet rendje szerint szolga, mástól függő ember pedig az, aki ember léte csupán szerzett tárgy, a mint ilyen csak eszköz, mely cselekvésre szolgál, s éppen csak különválasztható attól, aki használja. [...] Látjuk tehát, hogy természettől fogva vannak, akik szabadok, és vannak, akik szolgák, s ez utóbbiaknak hasznukra van a szolgasors, és igazságos is (Arisztotelész: *Politika*, I, 77-79. oldal)

Az állam szerveződése

A család Arisztotelész szerint egyeduralmi jellegű. Csak egy szabad ember van a családban: a családfő, a többiek neki vannak alávetve. Állam akkor jön létre, ha a családok egységbe szerveződnek. Azonban Arisztotelész szerint **az állam szabad és egymással egyenlő emberek közössége**, azaz az államot a szabad és egymással egyenlő emberek alkotják. Ők az állam **szabad polgárai**, akik együtt határoznak az állam működéséről, akik állami tisztségeket betölthetnek, és akik választójoggal rendelkeznek. A **szabadság** így görög értelemben ugyanazt jelentette, mint **polgárjoggal rendelkezni**.

A *Nikomakhoszi etika* görög nyelvű kiadásának egy oldala

Arisztotelész politikai gondolkodásának egyik fontos alapelve, hogy **az ember közösségi lény**. Ezt azt jelenti, hogy az ember természeténél fogva közösségben érzi jól magát, nem magányosan. Ezért, ha megteheti, közösségbe szerveződik. **Az államba szerveződésnek két célja van**: az egyik **önellátás**, a másik az, amit Arisztotelész **önmagának elégségességnek**, azaz **autarkeiának** nevez.

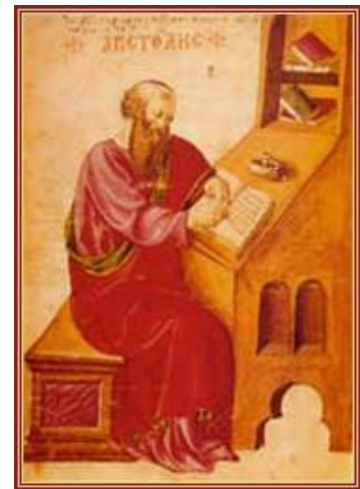
Az ember természet szerint közösségi lény, s ezért még ha egymás segítségét nem igénylik is, akkor is vágyódnak a közös életre, de nemcsak ezért, hanem mert a közösségből fakadó előny is egymáshoz vezeti őket, amennyiben mindegyiküket részesíti a jó életben. És valóban, ez a legfőbb cél nemcsak közösen mindenki számára, hanem az egyénnek is. (Arisztotelész: *Politika*, III, 145.)

Az önellátás nem szorul elemzésre: nyilvánvaló, hogy az emberek közösségben sokkal hatékonyabban biztosítják önmaguk számára az életfeltételeket, mint egyénileg. **Az autarkeia, azonban az arisztotelészi politikai gondolkodás egyik legfontosabb fogalma, amelyet alaposabb meg kell vizsgálnunk.**

Az autarkeia

Az autarkeia jelentése: **önmagának elégségesség**. Ez azonban nem az önfenntartás képességét jelenti, és nem is azt az állapotot, amikor valaki nem szorul senki más segítségére vagy jelenlétére. **Az autarkeia egy lelkiállapot, amely Arisztotelésznél azonos az eudaimóniával.** Az eudaimónia jelentése a lélek jóvolta vagy jó állapota, azaz a boldogság. Ilyen értelemben az **autarkeia az az állapot, amikor a lélek nem szorul rá másra a boldogságához.** A lélek teljességét, összhangját, harmóniáját és egészségét jelenti.

Az autarkeia meghatározásával a *Nikomakhoszi etikában* is találkozunk az eudaimóniával összakapcsolva. **Az eudaimónia az az állapot, amelyre önmagáért vágyunk, azaz az élet beteljesülése és boldogsága.**

Arisztotelész alakja egy középkori kódexben

Ilyennek mondhatjuk legelsősorban a boldogságot (*eudaimonia*), mert ezt mindig csupán önmagáért választjuk, sohasem másért. [...] De az önmagában való elegendőség (*autarkeia*) szempontja is ugyanerre az eredményre vezet: a tökéletes jó bizonyára elegendő önmagában. Az önmagában való elegendőség fogalmán természetesen nem azt értjük, ami az egyedülálló embert, aki magányos életet folytat, kielégíti, hanem azt, ami a szülőket, gyermekeket, feleséget, barátokat és polgártársakat is kielégíti, mert hiszen az ember természettől fogva állami közösségben él. (Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, I, 17. oldal).

Mivel az ember természeténél fogva közösségi lény, azért tömörül közösségbe, mert csak **a közösségben találja meg azt, amire természeténél fogva vágyik: a boldogságot.**

Önmagának elégségesnek (*autarkeia*) azt nevezzük ami – ha magában van is – kívánatosá teszi az életet s olyanná, hogy annak semmi másra nincs szüksége. Ilyennek tartjuk mi a boldogságot.

(Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, I, 18. oldal)

Azáltal, hogy Arisztotelész az állam legfőbb célját az autarkeiában határozza meg, nyilvánvalóvá teszi, hogy **a politikai közösség a boldogság elérésére irányul**. Az állam fő célja tehát egy olyan közeget létrehozása, ahol a polgárok elérhetik a boldogságot. Ezzel Arisztotelész is szorosan összekapcsolja egymással a **politikát** és az **etikát**. Az államnak tehát csak funkcionális célja az önellátás, és a biztonság megteremtése, az igazi célja egy olyan közösség létrehozása, ahol az emberek megvalósíthatják a **jó életet**, azaz a **boldogságot**.

A városállam nem a lakóhely közössége, amely az egymást fenyegető bántalmazások elhárítására, vagy az adásvétel kedvéért ilyen, hanem mindez szükségszerű feltétele a városállamnak. Ha mindez a feltétel megvan, még az sem alkot városállamot, hanem csakis a boldog élet közössége, a családok és a nemzetségek számára, a tökéletes és az autarkeiát nyújtó élet megvalósítására. (Arisztotelész: *Politika*, III, 151. oldal)

Autarkeia és barátság

Az autarkeia a közösség boldogsága, ahol a közösség tagjai is boldogok, azaz jó életet élnek. Miként az állam célja sem merül ki az önfenntartásban, hanem fontosabb része az autarkeia, úgy a politikai közösség sem alapulhat csupán az érdekközösségen, hanem ennél erősebb kötelék kell egybefűzze a tagjait. Arisztotelész szerint ez a barátság (*filia*), azaz a közösség tagjai egymás iránti szeretete. Az állam szabad polgárok társulása a boldogság mint cél érdekében. Ez a társulás csak akkor érheti el a boldogságot, ha a tagjai egymás iránt baráti érzelmekkel viseltetnek.

Az ilyesmi mind a baráti érzelem műve, mert az együttélés feltétele a baráti érzelem. Mivel a városállam célja a boldog élet, ezek az intézmények is ezért vannak. A városállam tehát nem egyéb, mint a nemzetségeknek és falvaknak társulása a tökéletesség és az autarkeia céljából, ez pedig a boldog és erényes élet. (Arisztotelész: *Politika*, III, 151. oldal)

Ezek tehát az állam alapjai Arisztotelész szerint. Ezen alapok teljesülése után lehet megvizsgálni, melyik a jól működő, és melyik a rosszul működő állam, és mi kell ahhoz, hogy egy állam megvalósítsa az autarkeiát.

Csak az ember sajátossága, hogy felfogja a jót és a rosszat, az igazságot és igazságtalant, és azokból, akik erre képesek, jön létre a család és az állam. Az állam a háznépnél és az egyéneknél is előrébb való, mivel az egész előrébb való a részeknél. [...] Világos, hogy az állam előrébb való, mint az egyes ember. (Arisztotelész: *Politika*, I, 74. oldal)

Összegzés

Arisztotelész szerint az ember természeténél fogva közösségi lény. Az állam családokból kialakult közösség, de lényegét tekintve szabad emberek politikai közössége. Az államba szerveződésnek két célja van: az önellátás és az autarkeia. Az autarkeia fogalma szorosan összefügg az eudaimónia, azaz a

boldogság fogalmával. Mivel az ember közösségi lény, ezért közösségben képes elérni a boldogságot, azaz az önmagának elégségességet. Arisztotelész szerint ez az állam fő célja: a polgárainak biztosítani az önfenntartást és biztonságot, és lehetővé tenni a boldogság elérését a közösség révén. Az állam tehát a jó életet hivatott biztosítani, és ezzel szorosan összekapcsolódik a politika az etikával.

Kérdések:

Miért fontos az ember társadalmi természete Arisztotelész politikai gondolkodásában?

Mit gondol Arisztotelész az emberek közötti egyenlőségről?

Mi a szerepe a családnak az állam kialakulásában?

Mik az állammá szerveződés legfőbb céljai?

Milyen kapcsolat van eudaimonia és autarkeia között?

Miként kapcsolja össze az autarkeia fogalma a politikát az etikával Arisztotelésznél?

